

Πανεπιστήμιο και περιφερειακότητα: Μια όψη της πολυπολιτισμικότητας

Τα τελευταία χρόνια, το πανεπιστήμιο ως εκπαιδευτική μονάδα έχει γίνει αντικείμενο προβληματισμών όσον αφορά το μέλλον του σ' ένα καινούργιο κόσμο, όπου η συνεχής επανάσταση στο χώρο της τεχνολογίας δημιουργεί νέα δεδομένα και ανάγκες στον κοινωνικό και οικονομικό χώρο που ζητάνε συνθετότερες ή διαφορετικές λύσεις¹. Παράλληλα, η κατάσταση αυτή ωθεί το πανεπιστήμιο σε επανεξέταση των επιστημονικών, διδακτικών και γραφειοκρατικών προσανατολισμών.

Ωστόσο, πρόθεση του υποφαινόμενου δεν είναι να ασχοληθεί μ' αυτή τη διάσταση, η οποία εξάλλου δεν άπτεται των επιστημονικών του ενδιαφερόντων. Έπειτα, ο στόχος της επιστημονικής συνάντησης είναι άλλος. Βεβαίως, τα θέματα αυτά — εκπαιδευτική πολιτική και πολιτισμική συμπεριφορά του πανεπιστημίου — είναι αλληλένδετα και αυτό διαφαίνεται και από την επιστημονική βιβλιογραφία και τα συνέδρια που έχουν διοργανωθεί, συχνά υπό τη σκέψη της κατεύθυνσης που εκπορεύεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την «Ευρωπαϊκή Διάσταση στην Εκπαίδευση». Ιδιαίτερα, σημειώνεται το συνέδριο με θέμα «Ο Έλληνας εκπαιδευτικός και η ευρωπαϊκή του διάσταση»² και ο κύκλος διαλέξεων που οργανώθηκε από τη δράση Jean Monet του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης³.

Λογική όλων αυτών των δραστηριοτήτων ήταν να συζητηθούν οι τρόποι υλοποίησης του ψηφίσματος που ενέκρινε το Συμβούλιο Υπουργών Παιδείας (24 Μαΐου

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Ευάγγελος Αυδίκος είναι επίκουρος καθηγητής στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

1988), σύμφωνα με το οποίο θα πρέπει να ενισχυθεί «στους νέους η αίσθηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας και να καταστεί σε αυτούς σαφώς η αξία του ευρωπαϊκού πολιτισμού και των θεμελίων πάνω στα οποία οι λαοί της Ευρώπης προτίθενται σήμερα να θεμελιώσουν την ανάπτυξή τους με την περιφρούρηση των αρχών της δημοκρατίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»⁴.

Η πρόθεση των αρμοδίων υπουργών ήταν να άρουν τις προκαταλήψεις και τις φοβίες ανάμεσα στους ευρωπαϊκούς λαούς, ώστε να διευκολυνθεί ο δρόμος για τη δημιουργία μιας νέας υπερεθνικής ταυτότητας⁵.

Αναπόφευκτα λοιπόν έχει τεθεί το θέμα της πολυπολιτισμικής ετερογένειας των ευρωπαϊκών εθνικών κρατών, που όδον ανασταλτικά στην πορεία για τη διαπολιτισμική διαντίδραση και, κυρίως, κατανόηση. Η Ευρώπη ιστορικά συγκροτήθηκε από την όσμωση ποικίλων πολιτισμικών συστημάτων, τα οποία βαθμηδόν αποκρυσταλλώθηκαν στα όρια των εθνικών κρατών ή συγγενών εθνοκρατικών ενοτήτων⁶. Στη μεταπολεμική περίοδο είχαμε τη μεταναστευτική υπερχείλιση⁷ τόσο στο εσωτερικό της Ευρώπης όσο και από άλλες ηπείρους, που αύξησε τα πολιτισμικά συστήματα τα οποία συνυπήρχαν στα όρια ενός έθνους-κράτους.

Το ερώτημα που τίθεται από την παρούσα επιστημονική συνάντηση αλλά έχει αρχίσει να απασχολεί και μεγάλο αριθμό ειδικών, συνίσταται στο ποια θα είναι η θέση της εκπαίδευσης στη νέα πραγματικότητα, και, πιο συγκεκριμένα, ποια θα είναι η στάση του πανεπιστημίου όσον αφορά τη σχέση του με το τοπικό, εθνικό και υπερεθνικό περιβάλλον. Το άρθρο θα περιορίσει την προσέγγισή του στην περιφερειακότητα ως στοιχείο της πολυπολιτισμικότητας και στην ανάγκη να αφομοιώσει τη διάσταση αυτή το πανεπιστήμιο ως προϋπόθεση για τη λειτουργία του ως κοινωνικής, πολιτισμικής, εκπαιδευτικής και επιστημονικής οντότητας.

Απόρροια αυτού του γεγονότος είναι η συζήτηση των όρων περιφερειακότητα στο φως της πολυπολιτισμικότητας και των σχέσεων εθνικού, τοπικού και υπερεθνικού. Ο όρος περιφερειακότητα συνοψίζει ό,τι έχει σχέση με μια συγκεκριμένη περιφέρεια. Μοιραία ως τώρα η έννοια αυτή ταυτίστηκε με μια γεωγραφική ενότητα στα όρια ενός έθνους-κράτους⁸.

Η έννοια αυτή ως τοπικότητα (locality) και περιφερειακότητα (regionality) άνθησε στη Βρετανία τόσο ως εργαλείο για το σχεδιασμό της οικονομικής ανάπτυξης όσο και ως θεωρητικό πλαίσιο των ανθρωπολόγων, οι οποίοι προσπάθησαν, μετακινούμενοι από την Αφρική και την Ασία, να διερευνήσουν κοινωνικά φαινόμενα στη Βρετανία. Ωστόσο, η αύξηση του ενδιαφέροντος στην ανθρωπολογική μελέτη της Βρετανίας έχει υποβοηθηθεί όχι μόνο από την οικονομική και πολιτική αδυναμία πρόσβασης εξωτικών μερών αλλά έχει παρακινηθεί επίσης από μια τάση προς τον πολιτιστικό και πολιτικό τοπικισμό, που αμφισβήτησε την απλοϊκή απεικόνιση της Βρετανίας ως ενός έθνους που έχει μεγαλύτερη ομοιογένεια και συνέχεια στο χρόνο από ό,τι οποιαδήποτε άλλη εθνική κοινωνία⁹.

Παρά το γεγονός ότι η έννοια της περιφερειακότητας συχνά θεωρήθηκε συνώνυμη του τοπικισμού και αφορμή για την εμφάνιση εσωστρεφών συντηρητικών

διεργασιών, εντούτοις προσέφερε τη δυνατότητα στους επιστήμονες να μελετήσουν το φαινόμενο αυτό, ιδίως στο επίπεδο της διαμόρφωσης ταυτοτήτων με τοπικά χαρακτηριστικά, όπου κυρίαρχη είναι η διαδικασία για την ανάκτηση και χρήση του τοπικού πολιτισμού στις πολιτισμικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Η έννοια της περιφερειακότητας άρχισε να απασχολεί ακόμη περισσότερο με την υπογραφή της συνθήκης του Maastricht¹⁰, όπου υπάρχει σαφής αναφορά και πρόβλεψη για θεσμική παρέμβαση της περιφέρειας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δημιουργείται η Επιτροπή των Περιφερειών «αποτελούμενη από αντιπροσώπους των οργανισμών τοπικής και περιφερειακής διοίκησης»¹¹, που στόχος τους θα είναι η αποκέντρωση σε διοικητικό επίπεδο και η ανάδειξη στο εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο των τοπικών πολιτικών, επιστημονικών, κοινωνικών και οικονομικών δυνάμεων σε φορείς δημιουργίας και όχι απορρόφησης ετεροκαθοριζόμενης ενέργειας από το υδροκεφαλικό κέντρο.

Η έννοια της περιφερειακότητας θέτει μια άλλη διάσταση στην πολυπολιτισμικότητα, που αναίρει την ως τώρα υδροκεφαλική, συγκεντρωτική οργάνωση του εθνικού κράτους και ταυτόχρονα συμβάλλει στην αξιοποίηση του τοπικού πολιτισμικού πλούτου, απορρίπτοντας την έννοια της ομογενοποίησης ως συνεκτικού ιστού για τη δημιουργία ταυτοτήτων. Η περιφερειακότητα είναι δυναμικός παράγοντας¹² που εμπλουτίζει την πολυπολιτισμικότητα, δίνοντάς της και άλλες διαστάσεις που δεν ταυτίζονται με τον πολιτισμό εθνοτικών ομάδων αλλά αναφέρονται και αναδεικνύουν τις τοπικές ιδιαιτερότητες ενός εθνικού πολιτισμού, οι οποίες συμπίεζονται από τον κυρίαρχο πολιτισμό των πόλεων¹³, καθώς η διαφορά θεωρείται εξοδελιστέα. Απελευθερώνει την αντίληψη για την ευθύγραμμη οντότητα της ταυτότητας, που ευθύνεται για το στραγγαλισμό των πολιτισμικών διαφορών.

Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στην περίπτωση του πανεπιστημίου ως εκπαιδευτικού ιδρύματος αρμοδίου για τον εφοδιασμό του νεαρού ελληνικού κράτους με στελέχη και ιδεολογία. Αυτό συνέβη με το πρώτο ελληνικό πανεπιστήμιο στην Αθήνα, το οποίο, κατά τον Κ.Θ. Δημαρά¹⁴, αναζητεί την εθνική ενότητα και συνέχεια, όπως εκφράζεται από τις σχολές που ιδρύονται αλλά και από τις επιστημονικές κατευθύνσεις που επιβάλλονται¹⁵.

Αμφισβήτηση αυτού του τρόπου λειτουργίας επιχειρήθηκε όταν στο Μεσοπόλεμο συζητιόταν η ίδρυση του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου στη Θεσσαλονίκη, η οποία ήταν, κατά κανόνα, πολυπολιτισμική πόλη την περίοδο αυτή. Το προσχέδιο αναφερόταν σε «πτυχίο Εβραϊολογίας που προβλεπόταν να δίνει η Θεολογική Σχολή, παράλληλα με το πτυχίο Χριστιανικής Θεολογίας»¹⁶.

Ήταν η πρώτη προσπάθεια, θαρρώ, για το εμβολιασμό του ελληνικού πανεπιστημίου με την περιφερειακότητα. Η Θεσσαλονίκη είχε έντονη την παρουσία της εβραϊκής κοινότητας και η σύσταση μιας τέτοιας εξειδίκευσης θα προσέθετε διαφορετικά γνωρίσματα στη λειτουργία του πανεπιστημιακού συστήματος στην Ελλάδα. Επίσης, μια τέτοια κίνηση θα καθιστούσε πιο ισχυρές τις δυνάμεις εκείνες, που είχαν διαφορετικά σχέδια για το ελληνικό πανεπιστήμιο.

Δυστυχώς, η ευκαιρία αυτή χάθηκε. Το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης εγκαινίασε, παρά την ενσωμάτωση της περιφερειακότητας στο πρόγραμμα σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής με το νέο τρόπο θέασης της παράδοσης και με τη σύσταση του Τμήματος Βαλκανικών Γλωσσών¹⁷, ένα σύστημα εξάρτησης των νέων πανεπιστημίων από τα παλαιότερα, που τα χρησιμοποίησαν ως βαλβίδες πληθυσμιακής εκτόνωσης με τη μετακίνηση πλεονάζοντος ή στάσιμου επιστημονικού προσωπικού.

Αυτό συνεχίστηκε και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, από τη δεκαετία του 1960 και ύστερα, όταν άρχισαν να ιδρύονται τα πρώτα περιφερειακά πανεπιστήμια (Πάτρας, Ιωαννίνων, Κρήτης, Θράκης, κ.λπ.). Αρχίζουν να εγκαθιδρύονται πανεπιστημιακές μονάδες στην περιφέρεια της Ελλάδας σε μια προσπάθεια να διοχετευθούν οικονομικοί πόροι και να προωθηθεί μια άλλου τύπου ανάπτυξη¹⁸, η οποία θα λαμβάνει υπόψη της την αποκέντρωση και τις ιδιομορφίες της συγκεκριμένης περιφέρειας.

Στην ελληνική περιφέρεια ιδρύθηκαν περιφερειακά πανεπιστήμια. Η περιφερειακότητα, όμως, ως πολυπολιτισμική συνιστώσα ήταν απύσχα. Μπορούμε, λοιπόν, να αναφερόμαστε σε περιφερειακά πανεπιστήμια χωρίς περιφερειακότητα. Η φράση μοιάζει μορφολογικά οξύμωρη. Ωστόσο, είναι απόλυτα ορθή νοηματικά, δεδομένου ότι τα πανεπιστήμια εγκαταστάθηκαν στην περιφέρεια, χωρίς να απομωύσουν τον περιφερειακό πολιτισμό στα προγράμματα σπουδών, αποκτώντας έτσι ξεχωριστή επιστημονική φυσιογνωμία.

Συνήθως, ως τώρα η ίδρυση νέων τμημάτων στα περιφερειακά πανεπιστήμια θυμίζει διαδικασία κλωνοποίησης πανεπιστημιακών μονάδων, των οποίων η απόφαση για σύσταση σπανίως λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες της περιφέρειας¹⁹. Προφανώς, αυτό δεν εξυπονεί τον εγκλωβισμό του πανεπιστημίου στα ασφυκτικά όρια ενός τόπου, που μπορεί να παραμορφώσει την αντίληψη για τη γνώση και την επιστήμη. Από την άλλη μεριά ποια είναι η έννοια της σύγκλισης των προγραμμάτων σπουδών των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων; Η σύγκλιση οδηγεί στην ομογενοποίηση και ποια είναι τα χαρακτηριστικά της;

Προφανώς, η ομογενοποίηση στο βαθμό που παραπέμπει σε τεχνικά χαρακτηριστικά είναι αναγκαία. Η μετακίνηση των φοιτητών και το δικαίωμα συνεργασίας προϋποθέτει τη διαμόρφωση μιας πλατφόρμας, ικανής να επιτρέψει μια τέτοια συνεργασία. Παράλληλα, η ευρωπαϊκότητα ή ακόμα η παγκοσμιότητα ως αυτοεικόνα επιβάλλει έναν κορμό επιστημονικής γνώσης, που συντείνει στη διαμόρφωση αυτών των στοιχείων. Αυτή η τάση, ωστόσο, δεν συνεπάγεται ομογενοποίηση²⁰. Τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια δεν μπορεί να κλωνοποιηθούν. Δεν είναι δυνατόν να συμβεί, γιατί τότε δεν θα έχουν έδαφος για μια δυναμική επιστημονική διαντίδραση, η οποία προϋποθέτει «την οργανική σύνθεση και συνύπαρξη διαφορετικών εθνισμών και πολιτισμών χωρίς να καταργείται η ετερότητά τους και η διαφορετικότητά τους»²¹.

Περιφερειακότητα είναι η ανάπτυξη ουσιαστικών δεσμών ανάμεσα στην περιφέρεια και το πανεπιστήμιο. Σημαίνει τη δυνατότητα της πανεπιστημιακής κοι-

νότητας να επικοινωνεί ποικιλοτρόπως με το περιφερειακό περιβάλλον και να επα-
νατροφοδοτείται με επιστημονική γνώση από τη μελέτη της τοπικής κοινωνίας²².
Ακόμη, η περιφερειακότητα συνεπάγεται πανεπιστήμιο ανοιχτό σ' όλες τις πλη-
θυσμακές ομάδες²³ και, κυρίως, εκπαιδευτικό ίδρυμα που έχει σαφή περιφερειακά
γνωρίσματα.

Στην περίπτωση της Ελλάδας η περιφερειακότητα στο πανεπιστήμιο δεν υπάρχει,
ακόμη και όταν η εξαγγελία της ίδρυσης τμημάτων γίνεται, λαμβάνοντας υπόψη
τις ιδιαιτερότητες της εποχής. Αυτό συνέβη και με διάφορα τμήματα του Δημο-
κρτειού Πανεπιστημίου Θράκης, που δεν κατάφεραν, ωστόσο, για διάφορους λό-
γους να αποκρυσταλλώσουν την περιφερειακότητα στα προγράμματα σπουδών.
Πρόκειται, όμως, για μια εξέλιξη που χαρακτηρίζει όλα τα ελληνικά περιφερειακά
πανεπιστήμια.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι πώς αφομοιώνεται η περιφερειακότητα από
τα πανεπιστήμια. Η απάντηση έχει κάποια γενικά χαρακτηριστικά αλλά εξαρτά-
ται και από τη συγκεκριμένη περίπτωση. Εξειδικεύοντας στο χώρο του Δημοκρ-
τειού Πανεπιστημίου Θράκης, θα έλεγα ότι απαιτείται διεύρυνση του γεωγραφι-
κού όρου περιφέρεια, η οποία ταυτίζεται με το διοικητικό διαμέρισμα Ανατολικής
Μακεδονίας - Θράκης. Αυτή είναι η βάση. Αν ωστόσο η περιφερειακή οπτική
περιοριστεί στα γεωγραφικά όρια, χάνει την ουσιαστική έννοια της περιφερειακό-
τητας που υπερχειλίζει τα εθνικά σύνορα, συνδέοντας το Δημοκρίτειο με τις γει-
τονικές βαλκανικές χώρες (Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία, Ρουμανία, Τουρκία), κα-
θώς και τις παρεξέινιες περιοχές (Ουκρανία, Γεωργία, Ρωσία). Η περιοχή, ακό-
μη και ιστορικά, ήταν το επίκεντρο ευρύτερης γεωγραφικής ενότητας, στα όρια
της οποίας γίνονταν πολιτισμικοί δανεισμοί και μεταναστεύσεις ανθρώπων, γλωσ-
σών και νοοτροπιών.

Οι ιστορικές συγκυρίες όρθωσαν τείχη, που εμπόδιζαν την επικοινωνία με τις
περιοχές αυτές. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι μεταβλήθηκαν τα δεδομένα, αυ-
τού του είδους η περιφερειακότητα μένει έξω από το πανεπιστήμιο, παρά τις
προσπάθειες που γίνονται με την οργάνωση συνεδρίων και την πρόσκληση επι-
στημόνων από τις γειτονικές χώρες. Παραμένουν τα «τείχη», αφού οι βαλκα-
νικές γλώσσες είναι έξω από τα προγράμματα εκμάθησης ξένων γλωσσών. «Η
γλώσσα αποτελεί μια έκφραση της ταυτότητας των ανθρώπων. Είναι το κλειδί
για την κατανόηση του πολιτισμού τους, των εθίμων και των αναζητήσεών
τους»²⁴. Συνεπώς, η απουσία των βαλκανικών γλωσσών παρεμβάλλει σοβαρά
προσκόμματα στην ανάγκη να λειτουργήσει ως εκπαιδευτικό ίδρυμα που δια-
πνέεται από πολυπολιτισμική αντίληψη. Διδάσκονται δυτικοευρωπαϊκές γλώσ-
σσες, οι οποίες χρησιμοποιούνται για την επικοινωνία με την ευρύτερη γεωγραφι-
κή βαλκανική περιφέρεια. Πρόκειται για μια υποτίμηση της περιφερειακότητας
αυτής και της δυναμικής που θα προσδώσει στο πανεπιστήμιο, εάν και εφόσον
αφομοιωθεί από τα προγράμματα σπουδών. Μ' αυτή την έννοια το Δημοκρίτειο
Πανεπιστήμιο Θράκης οφείλει να επανακτήσει την περιφερειακότητα, που ήταν
διάχυτη στην περιοχή στην προπολεμική περίοδο.

Η γλώσσα, όμως, ως φορέας του ανθρώπινου πολιτισμού οδηγεί στην αναγκαιότητα της γνωριμίας μ' αυτούς τους λαούς. Το πανεπιστήμιο, σε γενικές γραμμές είναι δυτικόστροφο. Αυτό αν εκφραζόταν ως μια πτυχή της δραστηριότητάς του θα ήταν σημαντικός παράγοντας για την ενίσχυση της πολυπολιτισμικής φυσιογνωμίας του πανεπιστημίου, το οποίο ανήκει σε επάλληλους πολιτισμικούς κύκλους (περιφερειακός, εθνικός, βαλκανικός, ευρωπαϊκός, παγκόσμιος). Όμως, ο χαρακτήρας αυτός είναι μονομερής. Ο κίνδυνος από την απουσία της ευρύτερης περιφερειακής πολιτισμικής διάστασης υπογραμμίζεται από τον Κωστή Μοσκόφ σε συνέδριο που διοργανώθηκε στην Κομοτηνή για παρεμφερή θέματα. «Είναι εθνικά πολύ οδυνηρό να λείπει η δυνατότητα στην Ελλάδα να μάθουμε επιστημονικά γύρω από το μεγάλο ισλαμικό πολιτισμό. Δεν υπάρχει τμήμα σπουδών, ενώ αντίθετα στη Μέση Ανατολή υπάρχουν δεκαοχτώ αυτή τη στιγμή τμήματα που μελετάνε τον κλασικό ελληνικό πολιτισμό και τρία το νεοελληνικό — στις διάφορες χώρες της Μέσης Ανατολής. Και αυτό είναι μια μεγάλη επισήμανση.

Εδώ μάλιστα που είναι η Κομοτηνή, που είναι η Θράκη, νομίζω πως λείπει ένα βασικό στοιχείο, για να μάθουμε τον άλλο, να τον καταλάβουμε και μαζί να φτιάξουμε αυτό το μέτωπο, κλείνοντας τα παράλογα άλλα μέτωπα που υπάρχουν, να φτιάξουμε ένα μέτωπο φιλίας πια με τους λαούς της Μέσης Ανατολής. Προϋπόθεση γι' αυτό βεβαίως είναι η γνώση και η ανάπτυξη τουρκικών ισλαμικών σπουδών στην Ελλάδα. Λείπουν και είναι εθνικά εγκληματικό ότι λείπουν ακόμα»²⁵.

Η άποψη Μοσκόφ είναι ορθή. Η ευρύτερη περιφερειακότητα απουσιάζει από τα προγράμματα σπουδών του Δημοκριτείου, όπως και τα άλλα ελληνικά περιφερειακά πανεπιστήμια. Προσδοκούμε ότι η εξαγγελία για τη σύσταση Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου θα υλοποιηθεί πάνω στην έννοια της μεσογειακής περιφερειακότητας, που θα εκληφθεί στην ολότητά της (Ευρώπη, Ασία, Αφρική).

Στην περίπτωση του Δημοκριτείου λείπει η περιφερειακότητα όχι μόνο από τα τμήματα που θεραπεύουν ανθρωπιστικές επιστήμες, αλλά και από κοινωνικές επιστήμες όπως είναι η νομική, η οποία, απ' όσο ξέρω, δεν έχει στο πρόγραμμα το δικαίωμα σύστημα των γειτονικών χωρών, γεγονός που θα επέτρεπε την ανάπτυξη πιο στενών σχέσεων και τη δημιουργία πολυπολιτισμικού κλίματος. Αν εξαρέσουμε την ιστορία των βαλκανικών χωρών που είναι στα προγράμματα σπουδών — έστω όχι ικανοποιητικά αναπτυγμένη — τα Παιδαγωγικά Τμήματα αγνοούν τα εκπαιδευτικά συστήματα και τις παιδαγωγικές θεωρίες των βαλκανικών χωρών. Η βιβλιογραφική γνώση φθάνει ως τις σκανδιναβικές χώρες, αλλά η βαλκανική πραγματικότητα παρακάμπτεται. Η γλώσσα και η προκατάληψη είναι ισχυροί ανασταλτικοί παράγοντες.

Η περιφερειακότητα στη Θράκη είναι ημιτελής ή απύουσα. Αυτό συμβαίνει και με ό,τι υπάρχει στα όρια του περιφερειακού γεωγραφικού διαμερίσματος, όπου έχει χωροθετηθεί το πανεπιστήμιο. Καταρχήν, απουσιάζει το άλλο μισό της Θράκης από το φοιτητικό πληθυσμό. Εσχάτως το ΥΠ.Ε.Π.Θ. αποφάσισε να αντιμετωπίσει με ειδική ρύθμιση τους μουσουλμάνους Θρακιώτες²⁶, οι οποίοι μετανάστευ-

σαν — και μεταναστεύουν — σε γειτονική χώρα όχι μόνο για την Τριτοβάθμια αλλά, ενίοτε, και για τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ωστόσο, ο δρόμος μέχρι την πλήρη αποκατάσταση της περιφερειακότητας σ' αυτό τον τομέα είναι μακρύς και χρειάζονται προσεκτικά βήματα, καθώς και εξάλειψη των προκαταλήψεων.

Μ' αυτό εξυπνοείται η λήψη μέτρων, που θα προωθούν την πολυπολιτισμικότητα στην πρακτική της αντανάκλαση, όπως είναι η φροντίδα για την προσφορά της προσχολικής αγωγής και στους μουσουλμανόπαιδες αλλά και η επιλογή μειονοτικών σχολείων για τις πρακτικές ασκήσεις.

Προέκταση αυτής της λογικής είναι η ανάληψη της ευθύνης για την εκπαίδευση των μουσουλμάνων δασκάλων από το Δημοκράτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Σήμερα η Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης, που έχει την ευθύνη, είναι ανώτερη σχολή και συμβάλλει με τον τρόπο λειτουργίας της στη διαιώνιση ενός εκπαιδευτικού προβλήματος. Η ενσωμάτωση αυτής της εκπαίδευσης στα ήδη υπάρχοντα Παιδαγωγικά Τμήματα του Δ.Π.Θ. ως ξεχωριστής πολυπολιτισμικής κατεύθυνσης θα δημιουργούσε άλλα δεδομένα και θα αποτελούσε αφετηρία για τη σταδιακή αφομοίωση της περιφερειακότητας στους ρυθμούς του πανεπιστημίου και την ανάδειξη της πολυπολιτισμικότητας ως διακριτού γνωρίσματος της επιστημονικής και εκπαιδευτικής δραστηριότητας.

Το Δ.Π.Θ. τα τελευταία χρόνια έχει αναπτύξει διάφορες πρωτοβουλίες σ' αυτό το θέμα. Χρειάζεται, όμως, και η βούληση η πολιτική και η κοινωνική. Το ζήτημα που θίχτηκε, είναι βασικό για την αφομοίωση της περιφερειακότητας από το πανεπιστήμιο. Απαιτείται, ωστόσο, και η δημιουργία του θεσμικού πλαισίου που θα διευκολύνει τα πράγματα. Εξειδίκευση αυτού του πλαισίου είναι η Ε.Π.Α.Θ., καθώς και η υλοποίηση της πρότασης που έχει γίνει από τα Παιδαγωγικά Τμήματα για την ίδρυση Ινστιτούτου Διαπολιτισμικής Αγωγής στην Αλεξανδρούπολη²⁷. Όπως γίνεται αντιληπτό, η λειτουργία αυτού του οργάνου, θα προσδώσει ώθηση στο πανεπιστήμιο και θα αποτελέσει χρήσιμο επιστημονικό εργαλείο για την ένταξη της περιφερειακότητας στην επιστημονική και εκπαιδευτική ζωή του Δ.Π.Θ.

Προσπάθειες ερευνητικές έχουν αρχίσει. Στηρίζονται, όμως, σε προσωπικές δραστηριότητες και όχι σε μια θεσμοθετημένη δραστηριότητα. Αυτό προϋποθέτει και τη συστηματική καλλιέργεια μιας διαφορετικής νοοτροπίας απέναντι στον τοπικό περιφερειακό πολιτισμό. Η ιστορία, ο λαϊκός πολιτισμός, η λαϊκή τέχνη, η κοινωνική οργάνωση, το περιβάλλον, η οικονομία, η φιλολογία κ.λπ. οφείλουν να προσελκύσουν το επιστημονικό ενδιαφέρον αλλά και να αποτελέσουν διδακτικά αντικείμενα. Συνήθως, τα αναλυτικά προγράμματα των περιφερειακών τμημάτων επαναλαμβάνουν τη δομή των προγραμμάτων κεντρικών πανεπιστημίων, χωρίς την προσπάθεια να συνδυαστεί το τοπικό, εθνικό και υπερεθνικό (βαλκανικό και ευρωπαϊκό).

Στην περίπτωση της Θράκης, αυτό σημαίνει ότι αντιμετωπίζεται στην ολότητά της. Αναδεικνύεται η τοπικότητα ως συστατικό στοιχείο του εθνικού και παράλληλα η θρησκευτική μειονότητα δεν εκλαμβάνεται ως ομοιογενής αλλά

αποτελούμενη από επιμέρους πολιτισμικές ομάδες (πομάκοι, ρομ, τουρκογενείς)²⁸. Αποτελεσματικό πολυπολιτισμικό περιφερειακό πανεπιστήμιο σημαίνει ότι μεταφέρει αυτή την αίσθηση και γνώση στους φοιτητές του τόσο μέσα από τα προγράμματα σπουδών όσο και με τη δημιουργία δεσμών με την περιοχή (υιοθεσίες περιοχών, διοργάνωση εκδρομών για την εξοικείωση με την περιοχή, κ.λπ.)

Η περιφερειακότητα, λοιπόν, είναι αναγκαιότητα για το περιφερειακό πανεπιστήμιο και συστατικό στοιχείο για την απόκτηση πολυπολιτισμικής φυσιογνωμίας, η οποία είναι απαραίτητη στο νέο κόσμο που έχει αρχίσει να διαμορφώνεται. Η κλωνοποίηση των περιφερειακών πανεπιστημίων είναι αδιέξοδο. Δεν δημιουργεί προϋποθέσεις για δημιουργική διαντίδραση με άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Η ουσιαστική καλλιέργεια της περιφερειακότητας αποτελεί παράγοντα επιβίωσης για το περιφερειακό πανεπιστήμιο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Dionyssi Kladis, Dimitrios Panagiotakopoulos, Nikolaos Xirotiris, *Self-Evaluation Report of Democritus University of Thrace*, January 1997, p. 30. Ακόμη βλ. Θανάση Βακαλιό, *Θέματα κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1994, σ. 158 και Α. Καζαμιάς, «Η παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση: εννοιολογικές διασαφηνίσεις και προβληματισμοί», στον τόμο: Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Ι.Ν. Κανάκης (επ.), *Παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση*, Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη, 1992, σσ. 13-42.

2. Βασίλης Κοντογιώργος - Παναγιώτης Ορφανίδης (επ.) *Ο Έλληνας εκπαιδευτικός και η ευρωπαϊκή του διάσταση*, Ευρωπαϊκό εκπαιδευτικό συνέδριο, Αθήνα, Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη-Εκπαιδευτήρια «Κωστέα - Γείτονα», 1994.

3. Π. Καλογιαννάκη - Β. Μακράκης (επ.), *Ευρώπη και Εκπαίδευση*, Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη, 1996.

4. *Ο.π.*, σ. 3 (πρόλογος επιμελητών).

5. «Ιδιαίτερα τονίζεται η προσοχή που πρέπει να δοθεί στο σεβασμό της κάθε εθνικής ταυτότητας και των πολιτιστικών και εθνικών διαφορών, καθώς και η σημασία της καταπολέμησης κάθε μορφής σωδινισμού και ξενοφοβίας», *ό.π.*, σ. 4.

6. E.J. Hobsbawm, *Έθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα. Πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα*, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1994. Πβ. Paul Thompson, «Introduction» στο βιβλίο με επιμέλεια του ίδιου *Our Common History. The Transformation of Europe*, London, Pluto Press, 1982, p.p. 9-20.

7. Βλ. Rina Benmayor and Andor Skotnes, «Some Reflections of Migration and Identity», in Rina Benmayor and Andor Skotnes, *Migration and Identity. International Yearbook of Oral History and Life Stories*, v. III, Oxford, Oxford University Press, pp. 1-18.

8. Βλ. τις παρατηρήσεις του Γιάννη Τσεκούρα, «Αποκέντρωση και (οικονομική) ανάπτυξη της Ελλάδας», *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 26 (1992), σσ. 157-8.

9. Tony Bradley, Philip Lowe, «Introduction: Locality, Rurality and Social Theory», στο βιβλίο με επιμέλεια των ίδιων, *Locality and Rurality: Economy and Society in Rural Regions*, Norwich, Geo Books, 1984, p. 8.

10. Π.Δ. Δαγτόγλου, *Βασικά στοιχεία της συνθήκης του Μάαστριχτ. Μια κριτική ανάλυση*, Αθήνα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1993, σσ. 71-2.
11. Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τίτλος χχνviii άρθρο 198 Α.
12. Βαγγέλης Γρ. Αυδίκος, «Περιφερειακές ταυτότητες και Ευρωπαϊκή Ένωση: μια ανάγνωση στο φως του ηπειρωτισμού», *Τετράδια* 33 (1993), σσ. 69-80.
13. Μ.Γ. Μερακλής, *Ο σύγχρονος ελληνικός λαϊκός πολιτισμός*, Αθήνα, Καλλιτεχνικό Πνευματικό Κέντρο Όρα, 1987, σσ. 17-8.
14. Κ.Θ. Δημαράς, «Ιδεολογήματα στην αφετηρία του ελληνικού πανεπιστημίου», *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου «Πανεπιστήμιο: Ιδεολογία και παιδεία: Ιστορική διάσταση και προοπτικές (Αθήνα 21-25 Σεπτεμβρίου 1987)*, τ. Α, Αθήνα, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας - Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 1989, σ. 45.
15. Γ.Β. Δερτιλής, «Το παρελθόν: εθνική γενική ή εξειδικευμένη εκπαίδευση;» στο βιβλίο του, *Αεί παίδες απαίδευτοι; Είκοσι τρία σχόλια περί εθνικισμού και παιδείας*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1996, σ. 80.
16. Σπύρος Μαρκέτος, «Η ίδρυση του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: κριτική στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας», *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου «Πανεπιστήμιο: ιδεολογία και παιδεία*», ό.π., τ. Β', σ. 406.
17. Ό.π., σ. 409.
18. Λός Λαμπριανίδης, *Περιφερειακά πανεπιστήμια στην Ελλάδα. Από το αίτημα για στρατόπεδα νεοσυλλέκτων στο αίτημα για περιφερειακά πανεπιστήμια*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1993, σ. 37.
19. Οι Kladis, Panagiotakopoulos, Xirotiris, ό.π. σ. 6, αναφέρονται σε παραδοσιακή παθητική λειτουργία του περιφερειακού πανεπιστημίου, που απλά είναι ο μάντλας για την εκταμίευση χρημάτων από το κέντρο.
20. Πολύ χαρακτηριστικές για την τεχνική διάσταση της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και της διεθνοποίησης της γνώσης με το ρόλο ενός περιφερειακού πανεπιστημίου είναι οι απόψεις των Kladis, Panagiotakopoulos, Xirotiris, ό.π., σ. 32. «Η είσοδος στη διεθνοποίηση είναι μονόδρομος για κάθε πανεπιστήμιο που επιθυμεί να κερδίσει σε ευκαιρίες και ικανότητες, εμπιστοσύνη και φήμη».
- Για τη σχέση αυτή έχει γίνει πολύς λόγος. Όλοι συμφωνούν στο τεχνοκρατικό μέρος. Υπάρχουν, όμως, διαφωνίες, όσον αφορά το γεγονός αν η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η διεθνοποίηση της γνώσης οδηγούν σε μια αναπόφευκτη εξάλειψη της τοπικότητας. Βλ. Jonathan Friedman, *Cultural Identity and Global Process*, London, Sage Publications, 1995, pp. 102-16 (Globalization and Localization). Mike Featherstone, *Undoing Culture. Globalization Postmodernism and Identity*, London, Sage Publications, 1995, pp. 86-1250.
21. Άγγελος Ελεφάντης, «Ευρωπαϊκή Ένωση: ένα κράτος γεννιέται στη ζούλα», *Ο Πολίτης*, 125 (1994), σ. 12.
22. Ένας από τους σπουδαιότερους σκοπούς του περιφερειακού πανεπιστημίου είναι «η δημιουργική και επαρκής αλληλεπίδραση με το περιφερειακό του περιβάλλον σε πολιτιστικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο», Kladis ό.π., σ. 5.
23. Μαρία Ηλιού, *Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική*, Αθήνα, Πορεία, 1984, σσ. 49-61.
24. Gerald M. Willems, «Οι στρατηγικές ικανότητες στη διαπολιτιστική επικοινωνία. Η βάση για τη δημιουργία του Ευρωπαϊού πολίτη», στον τόμο Π. Καλογιαννάκη, Β. Μακράκης, ό.π., σ. 151. Ακόμη, πβ. Άννα Φραγκουδάκη, *Γλώσσα και ιδεολογία. Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1987.

25. Βλ. την παρέμβαση του Κωστή Μοσκόφ στην ενότητα «Ο ελληνισμός και περιφερειακές πολιτιστικές ταυτότητες - σύγκρουση ή ζεύξη;», στον τόμο *Πολιτιστική ταυτότητα και στρατηγική του ελληνισμού*, Αθήνα, Γνώση, 1995, σ. 207.

26. Γενικότερα για τα θέματα αυτά βλ. Ναθαναήλ Παναγιωτίδη, *Μουσουλμανική μειονότητα και εθνική συνείδηση*, Αλεξανδρούπολη, Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Έβρου, 1995.

27. Βλ. Αθ. Βακαλιός, *Το πρόβλημα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στη Δυτική Θράκη*, Αθήνα, Gutenberg, 1997.

28. Βλ. αναφορά στους Kladis, Panagiotakopoulos, Xirotiris, *ό.π.*, σ. 39.